



İsrail tarafının kararlı bir şekilde hareket etmesiyle Filistin bölgelerindeki yerleşimlerin ciddi probleme dönüşmesi 1970'li yılların sonunda oldu.

İnceleme



Dr. Ali BALCI
Sakarya Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
alibalci@gmail.com

YAHUDİ YERLEŞİMLERİ VE FİLİSTİN SORUNU

Jewish Settlements and the Palestine Issue

Abstract

The settlements established by the Government of Israel in West Bank are known as Jewish settlements. Those settlements that increase in number since the war of 1967 can be considered as one the three essential factors, together with the restoration of the immigrants and the status of Jerusalem. It would not be possible to mention the independent Palestinian State if these settlements that preclude the formation of "Unitarian soil" in West Bank keep exist. The study focuses on this particular issue.

Barış sürecinin sona ermesinden itibaren yeni yerleşimlerin inşası artarak devam etmiş fakat önceki süreçlerden farklı olarak İsrail hayata geçirdiği yeni bir politikayla Gazze Şeridi'ni yerleşim politikası kapsamında çıkararak bütün enerjisini Batı Şeria'ya yoğunlaştırmaya başlamıştır.

İsrail devletinin Batı Şeria bölgesinde kurduğu yerleşim birimleri Yahudi yerleşimleri olarak bilinmektedir. 1967 savaşından itibaren sayıları giderek artan bu yerleşimler Filistin sorununun çözümü noktasında Kudüs'ün statüsü ve mültecilerin geri dönüşünün yanında üç temel faktörden biri olarak değerlendirilebilir. Batı Şeria'da "üniter bir toprak" yapılanmasını imkânsız kılan bu yerleşimlerin mevcudiyetini sürdürmeleri halinde tamamen bağımsız bir Filistin devletinden bahsetmek imkânsız olacaktır.

Yahudi Yerleşimlerinin Kısa Tarihsel Serüveni

İşgal altındaki bölgeleri entegre etmek amacıyla İsrail devletinin 1967 savaşının ardından 1948 öncesinde de uygulanan Yahudi yerleşimleri oluşturma politikası 40 küsur yıldır devam ediyor. 1967 savaşının hemen ardından başlayan ve o gün için 1.000.000'a yakın Filistinlinin yaşadığı Batı Şeria ve Gazze bölgelerini işgal amacı güden bu politika özellikle Doğu Kudüs söz konusu olduğunda bir hayli belirgindir. İsrail hükümeti bir taraftan Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinlileri zorla veya para karşılığı bölgeden çıkarma politikası izlerken, diğer taraftan da gelecekte Yahudi yerleşimleri adını alacak olan oluşumların ilk pilot projelerini burada başlatmıştır. Bu dönemde alınan 21 Mayıs 1968'deki 252 ve bu karardan daha sert ifadeler içeren 3 Temmuz 1969'daki 267 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarına rağmen, İsrail hükümeti düzeni sağlama ve bölge sakinlerine şehrin entegrasyonu yoluyla hizmet etme gibi gerekçeler sunarak uluslararası toplumun yerleşimler konusundaki tepkilerini dikkate almamıştır.

Filistin bölgelerindeki yerleşimlerin ciddi probleme dönüşmesi 1970'li yılların sonunda oldu. Dünya kamuoyunun Mısır ve İsrail arasında gerçekleşen Camp David görüşmelerine ve İsrail'in Lübnan'da yaptığı operasyonlara odaklandığı

bir dönemde iktidardaki Likud yönetimi, Batı Şeria'da daha önce görülmemiş bir yerleşim hareketi başlatmıştır. Gelecekte hiçbir İsrail hükümetine bölgeyi terk etme olasılığı bırakmamayı amaçlayan Likud yönetimi, 1977-1981 yılları arasında işgal altındaki bölgelerdeki yerleşimcilerin sayısını 5.000'den 18.500'e çıkarırken, kendinden önceki İşçi Partisi'nin yerleşim inşasına sınırlama koyduğu Arap nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelerde 20'den fazla yerleşim bölgesi inşa etmiştir. Bütün bunlar Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1979 tarihli, 446 sayılı ve "yerleşim kurma politika ve uygulamalarının yasal geçerliliği olmadığını ve... işgal altındaki Arap topraklarına [İsrail'in] kendi sivil nüfusunun bir bölümünü nakaletmemesini" isteyen kararına rağmen gerçekleşmiştir. 1987'ye gelindiğinde ise işgal altındaki bölgelerde Yahudi yerleşimcilerin sayısının 67.000'e, yerleşim bölgelerinin sayısının da 143'e yükselmesi Filistinliler için gündelik hayat koşullarını büyük ölçüde zorlaştırmış ve bu da Filistin İntifadası olarak bilinen süreci tetiklemiştir.

1990'lara damgasını vuran ve Oslo görüşmeleri ile başlayan barış süreci Yahudi yerleşimleri söz konusu olduğunda olumlu bir sonuç vermek bir yana, yeni yerleşimlerin inşasına sahne olmuştur. Barış sürecinin başladığı 1992'de 100.000 olan Yahudi yerleşimcilerin sayısı barış sürecinin sona erdiği 2000 yılında 200.000'e yükselerek iki kat artmıştır. Benzer bir şekilde bu dönem boyunca işgal altındaki bölgelerde 30 yeni yerleşim bölgesi, 18.330'dan fazla yeni konut inşa edilmiş ve gerek bu yeni yerleşim bölgelerini gerekse yerleşimleri birbirine bağlayan yolları inşa etmek için binlerce dönümlük Filistin toprağı müsadere edilmiştir. Yine bu süreçte Doğu Kudüs'teki Yahudi yerleşimcilerin sayısı 22 binden 170 bine yükselmiş, Filistinlilere ait 90'dan fazla ev de yıkılmıştır. Dönemin ABD Başkanı Bill Clinton'un çözüm için elinden geleni yapmakla övdüğü İs-

İnceleme

Duvarın doğusunda devam eden yerleşim politikası daha sonraki süreçte devreye sokulacak pazarlık unsurları olabilir.

rail Devlet Başkanı Ehud Barak barış sürecinde en büyük yerleşim inşa hamlesini başlatan lider olmuştur.

Barış sürecinin sona ermesinden itibaren yeni yerleşimlerin inşası artarak devam etmiş fakat önceki süreçlerden farklı olarak İsrail hayata geçirdiği yeni bir politikayla Gazze Şeridi'ni yerleşim politikası kapsamında çıkararak bütün enerjisini Batı Şeria'ya yoğunlaştırmaya başlamıştır. 15–22 Ağustos 2005 tarihleri arasında İsrail yönetimi tek taraflı olarak uygulamaya koyduğu Gazze Şeridi'nden çekilme planını ta-

mamladı. Bu adım yerleşim siyasetinin Gazze için sona erdiğinin bir göstergesi olsa da Batı Şeria için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Nitekim Gazze'deki yerleşimlerin sökülmesinin ardından evlerini kaybeden 212 ailenin İsrail topraklarına değil, Batı Şeria'daki işgal altındaki bölgelere yerleştirileceğinin açıklanması İsrail'in yeni yerleşim politikası bağlamında önemli bir gösterge olmuştur.

2006 yılına gelindiğinde dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in 5 Mart'ta açıkladığı Türkçeye "örtüşme planı" (*convergence plan*) olarak

Yerleşimlerin “durdurulması” (stop ve halt) gibi kavramlar yerine “dondurmak” (freeze) gibi bir kavramı tercih ederek yerleşimlerin devam edebileceği algılamasını canlı tutmak İsrail’in özellikle 2009 yılının ikinci yarısı boyunca uyguladığı bir başka strateji olarak değerlendirilebilir

çevrilebilen ve tek taraflı olarak Batı Şeria’daki Yahudi yerleşimlerinin sökülmesi ve Kudüs çevresindeki yerleşimlerin güçlendirilmesi gibi iki önemli tartışmayla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu yeni tartışma 2000’li yıllarla birlikte gündemi işgal etmeye başlayan “ayırım duvarı” ile birlikte düşünüldüğünde daha anlamlı görülmektedir. Bu tarihten itibaren yeni yerleşimcilerin büyük çoğunluğu 1967 sınırını temsil eden Yeşil Hat ile ayırım duvarı arasında kalan bölgeye yerleştirilmekteydi ve bu da güvenlik duvarından önce Filistinlilere ait olan ve arada kalan bu bölgenin hızla “İsrailleştirildiği” anlamına geliyordu. Dolayısıyla Yeşil Hat’tın üzerinden geçmeyen ayırım duvarının batısında kalan bölgeler ve Doğu Kudüs yerleşimler yoluyla İsrail’in organik bir uzantısına dönüştürülmektedir.

2007 yılının sonunda toplanan Annapolis zirvesi taraflar arasında bir barış sürecinin başlatılmasını öngörmesine rağmen 2008 yılı boyunca özellikle ayırım duvarının batısında kalan kısımda yerleşimler hızlı bir şekilde artarak devam etti. Annapolis öncesi bir yıl boyunca İsrail hükümetinin planladığı yerleşimlerin sayısı 137 iken, Anaapolis zirvesinden itibaren geçen bir yıl boyunca bu rakam 2.300’e çıkmıştır. Aynı şekilde özel yerleşim birimlerine verilen izinler Annapolis öncesi bir yılda 763 iken, sonrası dönemde 2.021 olmuştur. Yine 2008 yılı boyunca 15.000 yeni Yahudi yerleşimci Batı Şeria’ya taşınırken, bölgede 1.518 yeni yerleşim birimi inşa edilmiştir.

2009 Yılında Yahudi Yerleşimleri Meselesi

15 Aralık 2008’de Avrupa Birliği tarafından hazırlanan bir rapor, yerleşimlerin genişletilmesi, Filistinlilere ait evlerin yıkılması ve ayrımcı konut politikaları gibi üç temel üzerine inşa edilen bir strateji ile Doğu Kudüs’ün “*aktif bir şekilde sürdürülen illegal bir ilhaka*” maruz kaldığı tes-

pitinde bulunmuştur. Bir hayli güçlü ifadeler kullanan rapor özellikle evlerin yıkılmasını uluslararası hukuka aykırı, hiçbir açık amacı bulunmayan, kötü insani sonuçları olan, acı ve aşırılık üretmekten başka bir işe yaramayan bir durum olarak değerlendirmiştir. Rapora göre, amacı Batı Kudüs’teki yerleşimlerle Doğu Kudüs arasında mekansal bir yakınlık yaratmak ve Doğu Kudüs’ü ve yerleşimlerini Batı Şeria’dan koparmak olan bu strateji İsrail ve Filistin tarafları arasında olası bir barışın önündeki en önemli engellerden biri olarak durmaktadır. AB’nin raporu daha önce konuya ilişkin hazırlanan birçok uluslararası rapor gibi İsrail cephesinde somut bir karşılık bulmaktan uzak kalmıştır. Dolayısıyla 2009 yılı boyunca İsrail hükümeti yerleşim siyasetine bütün uluslararası tepkilere rağmen kaldığı yerden devam etmiştir.

Yerleşimler bağlamında 2009 yılının ilk olayı 5 Ocak’ta İsrail ordusunun Betüllahem, Kudüs, Ramallah ve Salfit bölgelerinin ayırım duvarı ve yeşil hat arasında kalan kısmını kapalı askeri bölge olarak ilan etmesi olmuştur. Böylelikle artık bu bölgelere girmek isteyen Filistinliler İsrail ordusunun düzenlediği ziyaretçi izin kartlarını kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu karar İsrail’in ayırım duvarının batısında kalan bölgeleri İsrail devletinin organik bir uzantısına dönüştürme siyasetinin somut bir göstergesi olması açısından önemlidir. Yerleşimler konusunda İsrail tarafının uyguladığı strateji sadece yerleşimleri ayırım duvarının batısına yoğunlaştırmakla sınırlı değildir. Örneğin, 4 Şubat’ta İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak’ın illegal olan Migron ileri karakol mevkiinde yaşayan Yahudileri boşaltarak bunların “yasal” olan Binyamin bölgesindeki yeni yerleşim birimlerine transfer edileceğini açıklaması yerleşim politikası bağlamında uygulanan bir başka stratejinin ifşası açısından önemlidir. İsrail yasal ve yasal olmayan yerleşim birimleri gibi bir

İnceleme

İsrail'in yerleşimler konusunda beklenen geri adımı atmaması üzerine ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Kasım ayının başında gerçekleştirdiği Mısır ziyareti sırasında Yahudi yerleşimlerini meşru görmediklerini ve bunların inşasının durdurulmasını "tercih" ettiklerini bir kez daha dile getirmiştir.

ayrım üreterek aslında uluslararası hukukta yasal olmayan bir yasallık yaratmakta ve böylelikle Batı Şeria'daki bir kısım yerleşimleri meşru bir zemine oturtmaktadır.

23 Mart'ta İsrail'de yayımlanan Haaretz gazetesi Savunma Bakanı Ehud Barak'ın Mount Hebron bölgesinin güneyinde 440 yeni konutun inşasını onayladığını yazdı. İsrail hükümeti Sansana ileri karakolunda yapılacak bu yerleşimleri bölgenin Eshkolot yerleşim bölgesinin bir uzantısı olduğu argümanı ile temellendirmeye çalışsa da, iki bölge arasındaki mesafenin 3 km olması ve ayrım duvarının iki bölgeyi birbirinden ayırması bu argümanı desteklememektedir. İsrail tarafının yeni yerleşimleri mevcut yerleşimlerin uzantısı argümanı üzerine kurması yeni yerleşimler inşa etmemesi yönünde gelen uluslararası tepkileri manipüle etme bağlamında devreye sokulan bir başka strateji olarak değerlendirilebilir.

3 Mayıs'ta İsrail İçişleri Bakanı ve Shas Partisi lideri Eli Yishai İçişleri Bakanlığı altındaki bir komisyonun kendisine önerdiği Ma'ale Adumim yerleşim bölgesinin genişletilmesi planını onayladığını açıkladı. 12 kilometrekarelik bir alanın müsadere edilerek Ma'ale Adumim bölgesine dahil edilmesini ve 6.000 yeni yerleşim biriminin inşa edilmesini öngören genişleme planı Kedar yerleşim bölgesi ile Ma'ale Adumim'i birbirine bağlayarak mekansal temelde bir bütünlük oluşturacaktır. Fakat bu planın daha da önemli olan tarafı planın hayata geçirilmesi ile bir taraftan Batı Şeria'nın kuzeyi ve güneyi arasında bir ayrım oluşturulduğu gibi diğer taraftan Doğu Kudüs büyük ölçüde Batı Şeria'dan koparılmış olacaktır. Kedar yerleşim bölgesinin Ma'ale Adumim'e bağlanması durumunda ayrım duvarına ilişkin iki bölge arasından geçen alternatif hattın da gündemden çıkması söz konusu olacak

ve böylelikle ayrım duvarının İsrail tarafında bıraktığı topraklar daha da genişleyecektir.

ABD Başkanı Barack Obama'nın Mayıs ayı sonunda İsrail tarafına güçlü bir dille yerleşimlerin durdurulmasının Amerikanın çıkarına olduğunu iletmesi yerleşim politikasının 2009 yılının ikinci yarısında yavaşlamasına neden oldu. Obama'nın 28 Mayıs'ta Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas ile yaptığı görüşmede İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'dan yerleşimlerin durdurulması konusunda bir cevap beklediğini belirtmesi hemen karşılık bulmadı. Bu tarihten itibaren İsrail tarafı yerleşimlerin durdurulması değil, *dondurulması* şeklinde bir söylem geliştirerek olası bir İsrail-Filistin görüşmesi için istekli olduğu noktasında Washington yönetimini ikna etmeye çalıştı. Yerleşimlerin "durdurulması" (stop ve halt) gibi kavramlar yerine "dondurmak" (freeze) gibi bir kavramı tercih ederek yerleşimlerin devam edebileceği algılamasını canlı tutmak İsrail'in özellikle 2009 yılının ikinci yarısı boyunca uyguladığı bir başka strateji olarak değerlendirilebilir. Nitekim "dondurmak" kavramının bazı esneklikler sağladığı özellikle Doğu Kudüs'ün bu planın dışına çıkarılması ve bazı inşaat halindeki yerleşimlerin tamamlanması gibi adımlarda kendini göstermiştir.

Obama yönetiminden gelen baskı nedeniyle yerleşimler konusunda yaşanan görece sakinliğe rağmen, yeni yerleşimlerin inşasına ilişkin kararlar alınmaya devam etti. Örneğin, 24 Haziran'da Savunma Bakanı Ehud Barak'ın Givat Habrecha ileri karakolunda 300 yeni konutun inşası için sivil yönetime yetki verdiği ortaya çıktı. Yeşil Hattın 13 kilometre doğusunda bulunan ve üstelik ayrım duvarının Filistin tarafında kalan bu yeni yerleşim birimine ilişkin planın basında duyulması Obama'nın olası bir Filistin İsrail barışı sağ-

lanması noktasında yerleşimlerin durdurulmasını talep ettiği bir dönemde gündeme gelmişti. Yine 7 Eylül'de Savunma Bakanı Ehud Barak, Batı Şeria yerleşimlerinde 149'ı Har Gilo'da, 89'ı Ma'aleh Adumim'de, 25'i Kedar'da, 84'i Modi'in Illit'de, 76'sı Givat Ze'ev'de, 20'si Maskiot'da ve 12'i Alon Shvut'da olma üzere toplam 500 apartman inşa edilmesini onayladı.

30 Eylül'de İbranice yayın yapan Ma'ariv gazetesi İçişleri Bakanlığının Filistinlilerin yaşadığı Valayah köyü yakınlarında 14,000 konutluk yeni bir yerleşim birimi kurmayı planladığını açıkladı. Bu yeni proje, kabul edilmesi durumunda son yıllardaki en büyük yerleşim birimi olacak olması nedeniyle önemliydi. Givat Yael adındaki bu muhtemel yerleşim biriminin 3,000 dönümlük bir alanı kapsayacağı ve 40,000 yerleşimciye tahsis edileceği basına yansıyan bilgiler arasındaydı. Bu planın gündeme gelmesi Obama'nın yerleşimlerin durdurulması talebinin ardından yavaşlayan yerleşim politikasına yeniden ivme kazandırması açısından önemlidir. Yine Kasım ayının ortasında Gilo yerleşim biriminde 900 yeni konut inşa edilmesinin onaylanması ABD yönetiminden tepki çekse de, İsrail tarafı yerleşimler konusunda geri adım atmayacağını bir kez daha gösterdi.

İsrail'in yerleşimler konusunda beklenen geri adımı atmaması üzerine ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Kasım ayının başında gerçekleştirdiği Mısır ziyareti sırasında Yahudi yerleşimlerini meşru görmediklerini ve bunların inşasının durdurulmasını "tercih" ettiklerini bir kez daha dile getirmiştir. ABD tarafının Mayıs ayından itibaren sürekli bir şekilde yerleşimlerin yasal olmadığını dile getirmesi ve yerleşim inşaatlarının bir an önce durdurulmasını talep etmesi 2008 ile kıyaslandığında 2009 yılının yeni yerleşimlerin açılması bağlamında daha sakin geçmesine neden olmuştur. Fakat Aralık ayında binlerce Yahudi yerleşimcisinin yerleşim inşası sürecindeki yavaşlamayı protesto etmesi iktidar cephesinden yerleşimlerin durdurulmasından ne anlaşıldığını açıklayan ifadelerin gelmesini tetikledi. İktidar-

daki Likud Partisi milletvekili Benny Begin, Mayıs ayında başlayan yerleşimlerin dondurulması sürecinin tam anlamıyla inşaatların sona erdirilmesi anlamına gelmediğini inşasına başlanan 3,000 yeni konutun tamamlanacağını ve 10,000 yeni yerleşimcinin de bu konutlara aktarılacağını belirtmiştir.

Değerlendirme

2009 yılının özellikle ikinci yarısı göz önüne alındığında Yahudi yerleşimleri meselesinin sakin bir seyir izlediği söylenebilir. Bunun da en önemli nedeni AB ya da başka uluslararası kurumların hazırladığı raporları dikkate almayan İsrail devletinin ABD'nin etkin olduğu olaylarda geri adım atmayı kabul etmesidir. Özellikle Obama'nın Filistin-İsrail barışı önünde yerleşimler meselesini bir engel olarak görmesi ve bu nedenle İsrail tarafından ısrarlı bir şekilde yerleşimlerin inşası sürecini durdurmasını istemesi bunda etkili olmuştur. Fakat tarihsel süreçte bakıldığında ABD'nin bu politikalarının söylem düzleminde kalması ve belli yaptırımlarla desteklenmediği sürece bir sonuç alabileceğini söylemek zordur. Bu bağlamda İsrail'in "durdurmak" yerine "dondurmak" kavramını kullanıma sokarak, diğer bir ifadeyle daha önce birçok kez uygulamaya koyduğu "isimlendirme siyasetini" (*politics of naming*) kullanarak bu süreçten en az kayıpla çıkmaya çalıştığı söylenebilir.

2009 yılı boyunca izlenen yerleşim politikasının gösterdiği bir başka ayrıntı da yerleşimlerin özellikle ayırım duvarının batısında ve Doğu Kudüs'te belirgin bir şekilde ağırlık kazanmaya başladığıdır. Yine yıl boyunca duvarın doğusundaki bazı bölgelerde yerleşim politikası devam etse de, bunların daha sonraki süreçte devreye sokulacak pazarlık unsurları olabilecekleri düşünülebilir. Ayırım duvarının doğusunda kalan yerleşimlerin bir pazarlık unsuru olabileceği meselesi tartışmalı bir konu olmasına rağmen, batı kısmında kalan yerleşimlerin ve Doğu Kudüs'ün hızla İsrail'in organik uzantılarına dönüştürüldükleri tartışmasız bir şekilde ortadadır. ■